

STANISŁAW KOSMYNKA

Uniwersytet Łódzki,
Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych
ORCID: 0000-0003-4131-4762
skosmynka@uni.lodz.pl

Konflikt w mozambickiej prowincji Cabo Delgado z lat 2017–2024 jako przykład rebelii dżihadystycznej

The Conflict in Mozambican Cabo Delgado Province 2017–2024 as the Example of Jihadist Insurgency

Słowa kluczowe:

Mozambik, Cabo Delgado, dżihadyzm, bezpieczeństwo

Keywords:

Mozambique, Cabo Delgado, jihadism, security

Konflikt w mozambickiej prowincji Cabo Delgado z lat 2017–2024 jako przykład rebelii dżihadystycznej

Od 2017 r. w prowincji Cabo Delgado w Mozambiku obserwujemy aktywizację działań dżihadystów oraz liczne akty przemocy wymierzone zarówno w siły rządowe, jak i osoby cywilne. Artykuł przybliży uwarunkowania i charakter zagrożeń kreowanych przez rebelię dżihadystyczną w tym regionie, a także krajowe i międzynarodowe wysiłki ukierunkowane na powstrzymanie eskalacji przemocy i neutralizację tych wyzwań. W tym kontekście artykuł koncentruje się zwłaszcza na ukazaniu wojskowego zaangażowania państw afrykańskich w Cabo Delgado i przedstawia dotychczasowy bilans tych wysiłków. Głównym wnioskiem wynikającym z badania jest pokazanie zależności między dysfunkcyjnością państwa i katalizatorami społeczno-ekonomicznymi a rozwojem czynników sprzyjających akcesowi do grup terrorystycznych i wywrotowych. Bez zaangażowania podmiotów międzynarodowych władze Mozambiku nie były dotychczas w stanie uporać się z tym problemem.

The Conflict in Mozambican Cabo Delgado Province 2017–2024 as the Example of Jihadist Insurgency

Since 2017, in Mozambique, in the province of Cabo Delgado, we have been observing the activation of jihadist activities and numerous acts of violence against both government forces and civilians. The article presents the conditions and nature of threats created by the jihadist insurgency in this region, as well as national and international efforts aimed at stopping the escalation of violence and neutralising these challenges. In this context, the analysis focuses in particular on showing the military involvement of African states in the province of Cabo Delgado. The article presents the balance of these efforts to date. The main finding resulting from this analysis is to show the relationship between the dysfunctionality of the state and socio-economic catalysts and the development of factors conducive to accession to terrorist and subversive groups. Without the involvement of international entities, the Mozambican authorities have not been able to deal with this problem so far.

Wprowadzenie

Wiele państw kontynentu afrykańskiego od lat zmagają się z problemem terroryzmu dżihadystycznego i jego kolejnymi inkarnacjami. Egzemplifikują to doświadczenia regionu Sahelu czy niektórych części środkowej i wschodniej Afryki Subsaharyjskiej: Mali, Burkina Faso, Nigru, Nigerii, Czadu i Kamerunu. W minionym czasie do krystalizacji zagrożeń tego rodzaju doszło nawet na obszarach dotychczas w niewielkim stopniu naznaczonych aktywnością ugrupowań radykalnego islamu. Od 2017 r. obserwujemy eskalację przemocy w prowincji Cabo Delgado w Mozambiku, gdzie w ostatnich latach doszło do rewolty z udziałem grup terrorystycznych.

Sytuacja Mozambiku obrazuje szereg endogennych problemów strukturalnych, które od dekad nawiedzają wiele państw afrykańskich, obejmując płaszczyzny polityczną, społeczną i gospodarczą, na które nie bez wpływu pozostają zaszłości historyczne. Państwo to położone jest w południowo-wschodniej części kontynentu i składa się z jedenastu prowincji. W jego obrębie współistnieją wiele grup etnicznych mówiących różnymi językami, wyznających zarówno chrześcijaństwo, jak też islam, głównie sunnicki. Wkrótce po uzyskaniu w 1975 r. niepodległości ta była portugalska kolonia pogrążyła się w wyniszczającej wojnie domowej pomiędzy Frontem Wyzwolenia Mozambiku (FRELIMO) a siłami Narodowego Ruchu Oporu Mozambiku (RENAMO)¹. Znaczna część populacji doświadczała tak dotkliwego ubóstwa oraz wielu innych problemów społecznych, że Mozambik znalazł się w czołówce najbiedniejszych państw regionu². Zawarte w 1992 r. zawieszenie broni nie przyniosło trwałej stabilizacji; w kolejnych latach narastały antagonizmy polityczne, które w XXI w. doprowadziły do eskalacji konfliktu i starć zbrojnych. W połowie drugiej dekady obecnego stulecia wśród czynników negatywnie wpływających na wewnętrzną sytuację państwa wymieniano polaryzację polityczną między głównymi aktorami konfliktu, pauperyzację społeczną oraz jej wielopłaszczyznowe skutki, a także

1 Por.: S. A. Emerson, *The Battle for Mozambique: The Frelimo-Renamo Struggle, 1977–1992*, Helion and Company, Pinetown 2014; L. Gilbert, K. Schindler, *The Legacy of Civil War: The Case of Mozambique*, „DIW Berlin Weekly Report” 2011, No. 2, s. 9–12.

2 Więcej zob. S. Chan [i in.], *War and Peace in Mozambique*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 1998.

problem korupcji i naruszania praw człowieka przez rządzących³. Od drugiej dekady nowego tysiąclecia na wzrost napięć rzutowała aktywizacja nurtów integrystycznych i wywrotowych, które szczególnie po 2015 r. akceptowały przemoc i werbowwały małoletnich oraz toczyły walkę nie tylko z administracją państwową, ale również z ludnością cywilną (zwłaszcza Ansar al-Sunna wa al-Dżama i Państwo Islamskie Prowincji Afryki Środkowej). W latach 2017–2022 w prowincji Cabo Delgado wskutek działań zbrojnych życie straciło ponad 4,3 tys. osób⁴. Do gwałtownego wzrostu liczby ataków ze strony dżihadystów dochodziło tam zwłaszcza od 2019 r. Ten liczący ok. 2,3 mln mieszkańców niestabilny politycznie region położony jest na północy kraju, przy granicy z Tanzanią. Charakteryzuje się zróżnicowaniem etnicznym (zamieszkują go m.in. społeczności Makonde, Makua, Mwani) i religijnym (ludność wyznaje chrześcijaństwo i islam).

Celem artykułu jest ukazanie charakteru zagrożeń dla bezpieczeństwa Cabo Delgado, które w ostatnich latach generował ekstremizm dżihadystyczny, a także bilansu działań podjętych w odpowiedzi na ten poważny problem. Analiza zakłada podkreślenie zależności pomiędzy dysfunkcyjnością państwa i katalizatorami społeczno-ekonomicznymi a wzrostem poparcia dla nurtów radykalnych i wywrotowych, przykład Mozambiku stanowi bowiem egemplifikację tej konwergencji. Druga hipoteza zakłada, że władze tego państwa i jego siły zbrojne jak dotąd nie są w stanie przeciwstawić się zagrożeniu ze strony dżihadystów bez wsparcia z zagranicy. W analizie wyodrębnione zostały następujące pytania badawcze:

1. Jakie są jest skala i zakres aktywizacji siatek dżihadystycznych w Mozambiku po 2017 r?
2. Jakie środki powzięto w odpowiedzi na ten problem i jaka jest ich dotychczasowa efektywność?

W opracowaniu zastosowane zostały elementy analizy historycznej i systemowej w wymiarze przyczynowo-skutkowym, diagnozującym relacje i powiązania pomiędzy wydarzeniami oraz ich konsekwencje – w tym przypadku uwa-

3 B. Palacián de Inza, *Mozambique: ni guerra ni paz*, „Documento informativo” 2016, n° 5, s. 22–31.

4 G. Gogoratuz, *Guerra, desplazamientos forzados y respuestas a la crisis en Cabo Delgado. Mozambique*, Ayuda en Acción, 2023: <<https://ayudaenaccion.org/publicaciones/guerra-desplazamientos-forzados-y-respuestas-a-la-crisis-en-cabo-delgado/>> [dostęp: 8 III 2025].

runkowania rozwoju ruchów ekstremistycznych w omawianej prowincji oraz ukazanie skutków prowadzonych przez nie działań, a także reakcji na poziomie wewnętrznym i międzynarodowym. Dżihadyzm rozumiany jest przez pryzmat teorii sieci, ujmującej ten nurt jako swoisty międzynarodowy ruch społeczny spajany znamienymi dla niego formami narracyjnymi, a funkcjonujący w formie łańcuchów zdecentralizowanych komórek i ugrupowań.

Problem rozwoju dżihadyzmu w Afryce analizowany jest m.in. przez Martę Summers Montero (region Sahelu), Jareda Thompsona i Djallila Lounnasa⁵. Prace dotyczące sytuacji w Mozambiku przygotowywali jak dotąd głównie eksperci zagraniczni, afrykańscy: Amal El Ouassif, Selemán Yusuph Kitenge, Yonas Dembele, Felix Makonye⁶, a także europejscy, jak Jesus Díez Alcalde, Fernando Jorge Cardoso, Luca Bussotti, Ermenegildo Júlio Coimbra czy Óscar Garrido Guijarro⁷, i amerykańscy, np. Jacob

- 5 M. Summers, *Actividad yihadista en el Maghreb y Sahel Occidental*, „Anuario del terrorismo yihadista” 2020; J. Thompson, *Examining Extremism: Islamic State in the Greater Sahara*, Center for Strategic and International Studies, 22 VII 2021; D. Lounnas, *The Transmutation of Jihadi Organizations in the Sahel and the Regional Security Architecture*, Middle East and North Africa Regional Architecture, April 2018 (Future Notes, 10).
- 6 A. El Ouassif, S. Y. Kitenge, *Terrorism Insurgency in Northern Mozambique: Context, Analysis, and Spillover Effects on Tanzania*, Policy Center for the New South, Rabat 2021 (Policy Paper, 26/2021); Y. Dembele, *Mozambique: Islamic Insurgency – In-Depth Analysis of Ahl al-Sunnah wa al-Jama’ah (ASWJ)*, World Watch Research, July 2020: <https://www.opendoors.de/sites/default/files/2020-07_Open_Doors_Report_Mozambique-Islamic-militancy-WWR.pdf> [dostęp: 11 II 2025]; F. Makonye, *Critiquing the Scramble for Mozambique’s Liquefied Natural Gas (LNG) and Oil by Foreign Powers: Case of Cabo Delgado Province*, „African Journal of Development Studies” 2023, vol. 13, No. 4; tenże, *The Cabo Delgado Insurgency in Mozambique: Origin, Ideology, Recruitment Strategies and, Social, Political and Economic Implications for Natural Gas and Oil Exploration*, „African Journal of Terrorism and Insurgency Research” 2020, vol. 1, No. 3.
- 7 J. Díez Alcalde, *Mozambique: la expansión del yihadismo en el sur de África*, „Revista española de defensa” 2021, n° 386, s. 54; A. Vega Tapia, J. Díez Alcalde, *La violencia yihadista en Mozambique y la Respuesta Internacional*, Centro de Estudios Estratégicos del Ejército del Perú, Lima, 9 XI 2021: <<https://ceeep.mil.pe/wp-content/uploads/2021/11/CEEPEP-2021-Yihadismo-en-Mozambique.pdf>> [dostęp: 9 III 2025]; F. J. Cardoso, *Cabo Delgado: Insurgents, Jihadists or Terrorists?*, Instituto Marquês de Valle Flôr, Lisbon 2021 (IMVF Policy Paper, 9/2021); L. Bussotti, E. J. Coimbra, *Struggling the Islamic State in Austral Africa: The SADC Military Intervention in Cabo Delgado (Mozambique) and Its Limits*, „Frontiers in Political Science” 2023, vol. 5; Ó. Garrido Guijarro, *El conflicto en Cabo Delgado, Mozambique: Yihad, marginación y gas*, „Panorama geopolítico de los conflictos”, 2024, n° 14.

Zenn⁸. Na polskim gruncie wielowymiarowe studium sytuacji wewnętrznej państw afrykańskich zawierają m.in. publikacje Roberta Kłosowicza. Warto też wymienić interesującą analizę konfliktu w Cabo Delgado autorstwa Wiesława Lizaka⁹.

Rozwój dżihadyzmu w Mozambiku

Likwidacja Państwa Islamskiego w Syrii i Iraku nie doprowadziła do wyeliminowania zagrożeń dla bezpieczeństwa generowanych przez tę organizację i pokrewne jej nurty. W ostatnich latach obserwujemy odradzanie się dżihadyzmu w różnych częściach świata, co obrazuje przykład obecności Państwa Islamskiego Prowincji Chorasana w Azji Środkowej czy rozwój franczyz Państwa Islamskiego w wielu regionach Afryki. Głównym obszarem aktywizacji międzynarodowego dżihadyzmu stał się Sahel¹⁰. Przypadków działań grup ekstremistycznych tego typu nie brakuje jednak w innych częściach kontynentu afrykańskiego: w ciągu zaledwie trzech lat, 2017–2020, obserwujemy na przykład aż siedmiokrotny wzrost liczby aktów terrorystycznych, szczególnie w Nigerii, Burkina Faso, Mali, Kamerunie i Nigrze¹¹. Dane z raportu *Global Terrorism Index* wskazują, że 48 proc. ogółu ofiar ataków tego rodzaju na świecie w 2022 r. przypadało na obszar Afryki Subsaharyjskiej¹², co po raz kolejny potwierdza, jak duże znaczenie ma ten region w procesie przewycięzania zagrożeń dla bezpieczeństwa.

- 8 J. Zenn, *Islamic State Highlights Killings and Claimed Attacks in the Congo and Mozambique*, „Terrorism Monitor” 2023, vol. 21, issue 15; tenże, *Can Mozambique Keep Cabo Delgado Secure from Islamic State Fighters?*, „Terrorism Monitor” 2024, vol. 22, issue 2.
- 9 R. Kłosowicz, *Konteksty dysfunkcyjności państw Afryki Subsaharyjskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2017; W. Lizak, *Konflikt w Cabo Delgado i jego międzynarodowe reperkusje*, „Politeja” 2025, nr 2 (96/1).
- 10 I. Fuente Cobo, *Yihadismo en el Sahel: la expansión de la amenaza oscura*, „Documento de análisis” 2018, n° 12, s. 263. Por. S. Kosmynka, *Aktywizacja nurtów dżihadystycznych w Sahelu i wysiłki na rzecz ich zwalczania*, „Studia Polityczne” 2022, t. 50, nr 1, s. 35–57.
- 11 M. Summers, *Actividad...*, s. 50–51. Por. J. Thompson, *Examining...*, s. 3.
- 12 Zob. *Global Terrorism Index Report 2022. Measuring the Impact of Terrorism*, Institute for Economics & Peace, Sydney 2022: <<https://reliefweb.int/report/world/global-terrorism-index-2022>> [dostęp: 11 III 2025].

Pomimo zaangażowania środków militarnych nieustannie zagrożenie ze strony sieci dżihadystycznych wypisuje się na stałe w mechanizmy znamienne dla nurtów kryminalno-wywrotowych. Ich ewolucja i reorganizacja potwierdzają skalę oraz charakter niezmiennie aktualnych wyzwań, z jakimi borykać się musi wiele państw regionu¹³. Należy podkreślić, że „organizacje dżihadystyczne, podzielone i zdywersyfikowane, nie są jedynymi katalizatorami destabilizacji tej części Afryki; nie należy zapominać o istnieniu innych grup zbrojnych toczących walkę z siłami rządowymi”¹⁴. Rozwojowi i funkcjonowaniu siatek terrorystycznych sprzyjają dodatkowo dysfunkcyjność i słabość instytucjonalna państwa, kryzys humanitarny i głębokie problemy endogenne o charakterze politycznym, społecznym i gospodarczym, zresztą nie tylko w tej części świata.

Ważnym protagonistą ruchu dżihadystycznego w Mozambiku jest istniejąca od 2015 r. Ansar al-Sunna wa al-Dżama (ASWJ), występująca także pod nazwą Asz-Szabab¹⁵, dlatego w niniejszym opracowaniu używane są one zamiennie. W 2019 r. ta kierowana przez Abu Jasira Hassana *alias* Abu Kasima organizacja weszła w skład Państwa Islamskiego Prowincji Afryki Środkowej, działającego na obszarach Konga, Ugandy i Mozambiku¹⁶. W marcu 2021 r. władze USA uznały ją za organizację terrorystyczną. W jej szeregach znajdują się głównie mieszkańcy Cabo Delgado w wieku 20–35 lat, pochodzący najczęściej z miasta Mocímboa da Praia. W 2020 r. liczebność bojowników tej grupy szacowano na 200–1500 osób¹⁷; tak duża rozbieżność danych świadczy o trudności z określeniem rzeczywistej skali zagrożenia, zwłaszcza podejmowali oni często nieskoordynowane akcje zbrojne. Dwa lata później w wyniku wewnętrznych podziałów na terenie Mozambiku powstało odrębne ugrupowanie, identyfikujące się z ideologią Państwa Islamskiego.

13 D. Lounnas, *The Transmutation...*, s. 4–5.

14 S. Kosmyńska, *Aktywizacja...*, s. 53.

15 Nie należy jej mylić ze znaną pod taką samą nazwą islamistyczną organizacją terrorystyczną z Somalii.

16 Zob. Y. Dembele, *Mozambique...*, s. 6. Por. A. Oladimeji Shodunke, *Ansar Al-Sunnah in Mozambique: Chronicling a Demi-Decade of Insurgency and State Response*, „African Journal on Terrorism” 2022, vol. 12, No. 1, s. 147–168; J. Warner [i in.], *The Islamic State's Central Africa Province*, [w:] *The Islamic State in Africa: The Emergence, Evolution, and the Future of the Next Jihadist Battlefield*, ed. J. Warner, Oxford University Press, Oxford 2022, s. 251–276.

17 Y. Dembele, *Mozambique...*, s. 7.

Rozłamy stały się czynnikiem osłabiającym zdolności bojowe tych nurtów¹⁸. W szeregach dżihadystów znalazła się trudna do oszacowania liczba bojowników wywodzących się z wielu państw afrykańskich: Tanzanii, Kenii, Ugandy, Somalii i Sudanu. Sposób funkcjonowania ruchu islamistycznego i wewnętrzne podziały w jego łonie potwierdzają i w tym przypadku decentralizację oraz rozproszenie dżihadyzmu, widoczne także na wielu innych obszarach. Niewątpliwie jest to czynnik znacznie utrudniający walkę z generowanymi przez te nurty zagrożeniami dla bezpieczeństwa.

Werbunek do ugrupowań dżihadystycznych odbywa się zarówno poprzez kontakty bezpośrednie, jak i media społecznościowe, co świadczy o symultaniczności bezpośrednich i pośrednich kanałów oddziaływania prozelickiego. Mechanizmy te widać od dawna także w Europie¹⁹. Funkcjonująca na terenie Mozambiku franczyza Państwa Islamskiego ponosi odpowiedzialność za wiele aktów terrorystycznych z ostatnich lat (szczególnie od 2017 r.), legitymizowanych postulatami wprowadzenia prawa szariatu i pozbawienia władzy apostatów. Koncentrowały się one głównie w prowincjach Cabo Delgado, Niasa i Nampula. Do pierwszego starcia bojówek ASWJ z siłami rządowymi doszło w 2017 r. w Mocímboa da Praia, w wyniku którego zginęło dwóch policjantów, a kilku innych odniosło obrażenia. W latach 2017–2020 w Cabo Delgado doszło do co najmniej 350 ataków, w których zginęło około tysiąca osób²⁰. Region ten naznaczony jest od bardzo dawna szczególnie wysokimi wskaźnikami biedy, wykluczenia społecznego i analfabetyzmu, choć na jego obszarze znajdują się bogate zasoby surowców naturalnych: przede wszystkim gaz ziemny, a także węgiel, miedź i ruda żelaza. W 2020 r. poziom ubóstwa bezwzględniego dotyczył aż ok. 44 proc. populacji tej prowincji²¹.

Nie dziwi zatem, że w drugiej dekadzie obecnego stulecia doszło tu do intensyfikacji islamistycznej radykalizacji, na którą rzutowała ekspan-

18 Zob. J. Zenn, *Can Mozambique...*

19 Por. C. García-Calvo, F. Reinares, *Radicalización yihadista y asociación diferencial: Un estudio cuantitativo del caso español*, [w:] *Radicalización violenta en España. Detección, gestión y respuesta*, ed. R. Bermejo Casado, I. Bazaga Fernández, Tirant lo blanch, Valencia 2019, s. 29–42; H. M. Trujillo-Mendoza, *Procesos de radicalización off-line*, [w:] *Radicalización violenta...*, s. 93–101.

20 Y. Demebele, *Mozambique...*, s. 10.

21 G. Gogoratus, *Guerra...*, s. 13.

sja franczyz Państwa Islamskiego w wielu częściach Afryki oraz ich konwergencja z aktywizującymi się coraz liczniej organizacjami przestępczymi. Źródłem profitów finansowych dla Asz-Szabab był m.in. udział w przemyśle i handlu narkotykami. Nie bez znaczenia dla procesu radykalizacji pozostawały dotyczące zwłaszcza osoby młode problemy wykluczenia społecznego, marginalizacji i braku perspektyw, które niezmiennie stanowią pożywkę dla oddziaływania nurtów radykalnych. Jak wspomniano, Cabo Delgado jest regionem, w którym poziom pauperyzacji i ekskluzji społecznej był w minionych latach szczególnie wysoki, co niewątpliwie stanowiło jeden z czynników ułatwiających rozpowszechnianie propagandy dżihadystycznej. Trudną sytuację tego obszaru pogłębiały również katastrofy klimatyczne, np. niszczycielskie cyklony z wiosny 2019 r.

Yonas Dembele słusznie przestrzega jednak przed poszukiwaniem przyczyn rozwoju radykalnego islamu w Mozambiku jedynie w czynnikach ekonomicznych i politycznych. Nie należy tu pomijać roli idei walczącego salafizmu, która od lat w wielu zakątkach świata staje się swoistym paliwem aktywizacji ugrupowań proponujących alternatywne rozwiązania polityczne i kulturowe²². Określa ona zarówno narrację, jak i *modus operandi* wielu nurtów i organizacji aktywnych nie tylko na obszarze Afryki. Właściwe jest zatem dostrzeżenie także w tym przypadku swoistej synergii katalizatorów społeczno-ekonomicznych z płaszczyzną ideologiczną, która legitymizuje stosowanie przemocy i prowadzenie akcji zbrojnych przeciwko instytucjom państwa i zwykłym obywatelom.

W zróżnicowanej pod względem etnicznym i religijnym prowincji Cabo Delgado ok. 54 proc. populacji stanowią muzułmanie (m.in. grupa etniczna Mwani). Część członków środowisk integrystycznych zradykalizowała się pod wpływem styczności z narracją radykalnego islamu i jego agitatorów. Należał do nich kenijski imam i kaznodzieja Aboud Rogo Muhammad, który zginął w Kenii w 2012 r.²³ Był on zamieszany w zamachy na ambasady USA przeprowadzone w 1998 r. w Nairobi i Dar es Salaam²⁴. Należy jednak

22 Y. Dembele, *Mozambique...*, s. 2.

23 A. El Ouassif, S. Y. Kitenge, *Terrorism...*, s. 8.

24 J. Swart, *Countering Ahlu Sunnah Wa-Jamo (Al-Shabaab) Insurgency in Mozambique, Islamic Theology of Counter Terrorism*, [b.d.m.w.]: <<https://www.itct.org.uk/wp-content/uploads/2022/02/Countering-Ahlu-Sunnah-Wa-Jamo-Insurgency.pdf>> [dostęp: 31 III 2025].

pamiętać, że za rekrutowanie się do grup terrorystycznych odpowiada szereg złożonych i różnorodnych czynników, zresztą nie tylko w Mozambiku. Marta Summers Montero przytacza dane, z których wynika, że 80 proc. członków ugrupowań salafickich w regionie Maghrebu przyznało, iż głównego powodu dołączenia do tych grup wcale nie stanowiła motywacja religijna; ważniejsze bywało pragnienie odwetu za śmierć bliskiej osoby z rąk wojska lub policji²⁵. Nadużycia ze strony władz sprzyjają werbunkowi do organizacji radykalnych – w skali całego kontynentu aż w ok. 70 proc. okazuje się to aspekt o kluczowym znaczeniu²⁶. Dodatkowym czynnikiem stały się tak typowe dla wielu części Afryki antagonizmy etniczne. Z prowincji Cabo Delgado, w której w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych dynamicznie rozwijała się idea oswobodzenia państwa, pochodziło wielu przywódców FRELIMO, którzy stworzyli następnie nową elitę polityczną, co nie przełożyło się na poprawę warunków życia w regionie. Nastroje opozycyjne narastały szczególnie wśród społeczności Mwani, a skierowane były przeciwko wywodzącemu się z ludu Makonde prezydentowi Felipe Nyusiemu, który sprawował władzę w latach 2015–2025²⁷.

Jednocześnie instytucjonalna dysfunkcyjność państwa borykającego się z wieloma wyzwaniem natury politycznej i gospodarczej sprawiła, że i w tym przypadku administracja prezydenta Nyusiego (Front Wyzwolenia Mozambiku) nie była w stanie uporać się z aktywnością siatek terrorystycznych i grup przestępczych destabilizujących znaczne obszary na północy państwa. Początkowo ataki ASWJ koncentrowały się głównie na obiektach rządowych, jednak z czasem ich ofiarą coraz częściej padała ludność cywilna. W kwietniu 2020 r. z rąk ekstremistów zginęło w Cabo Delgado ponad pięćdziesięciu młodych mężczyzn, którzy odmówili wstąpienia w szeregi bojówek. Kilka miesięcy później kilkudziesięciu mieszkańców wioski w tym regionie poniosło śmierć wskutek napaści²⁸. W sierpniu 2020 r. bojówki Asz-Szabab zajęły miasto portowe Mocímboa da Praia i przez kolejne miesiące utrzymywały nad nim kontrolę, posługując się

25 M. Summers, *Actividad...*, s. 78. Por. S. Kosmynka, *Aktywizacja...*, s. 55.

26 Za: Y. Demele, *Mozambique...*, s. 8.

27 Za: W. Lizak, *Konflikt...*, s. 34.

28 P. Letko, *Kryzys humanitarny w północnym Mozambiku i jego źródła*, [w:] *Afryka w dobie pandemii COVID-19. Fakty i prognozy*, red. B. Ndiaye, Wydawnictwo UWM, Olsztyn 2022, s. 28.

symboliką Państwa Islamskiego. Wtedy to nastąpiła eskalacja przemocy ze strony bojówek islamistycznych. W następnych latach obserwowana była postępująca destabilizacja regionu i *de facto* całego państwa. W 2021 r. ASWJ kontrolowało znaczne jego obszary²⁹, wielokrotnie zmuszając siły rządowe do odwrotu. W tym samym roku zaatakowane zostało miasto Palma. Celem działań dżihadystów byli nie tylko funkcjonariusze resortów siłowych i przedstawiciele administracji rządowej, ale także ludność cywila, zwłaszcza chrześcijanie. W rezultacie tych wydarzeń tysiące ludzi w obawie o swoje życie opuściło miejsca zamieszkania, generując od 2020 r. potężny strumień migracji wewnętrznych w Mozambiku. Starcia zbrojne oraz akty terrorystyczne doprowadziły również do zahamowania zagranicznych inwestycji w regionach zapalnych. W 2021 r. pojawiły się informacje o dokonywaniu przez bojowników ASWJ dekapitacji cywilów, w tym nieletnich³⁰. Poniższe przykłady z 2022 r. obrazują skalę terroru wzniesionego przez nurty wywrotowe i przestępcze³¹:

- w sierpniu w prowincji Cabo Delgado bojówka islamistyczna zabiła trzech chrześcijan i spaliła ich domy;
- w ataku przeprowadzonym we wrześniu w prowincji Nampula zabito siostrę zakonną i spalono wiele obiektów: kościół, szpital i szkołę (odpowiedzialność za ten akt przemocy wzięło na siebie Państwo Islamskie);
- w listopadzie w ataku na wioskę przeprowadzonym przez inną bojówkę franczyzy Państwa Islamskiego kilka osób zginęło, a trzy zostały uprowadzone. W tym samym miesiącu w kolejnym zamachu śmierć poniósł lokalny komendant policji. Ofiarami następnego uderzenia padło pięciu żołnierzy. Wszystkie te incydenty miały miejsce w Cabo Delgado;
- w grudniu dżihadyści z ASWJ zabili kilka osób podczas operacji wymierzonej w bazy wojskowe.

Nie są to jedyne przejawy incydentów terrorystycznych. Po przejściowym ograniczeniu zasięgu poczynąń rebeliantów w 2024 r. można było

29 J. Díez Alcalde, *Mozambique...*, s. 54.

30 *La barbarie yihadista continúa en Mozambique*, „Observatorio Internacional de Estudios sobre Terrorismo” [online], 23 III 2021 [dostęp: 25 III 2025]: <<https://observatorioterrorismo.com/noticias/la-barbarie-terrorista-continua-en-mozambique/>>.

31 Zob. *Country Reports on Terrorism 2022*, U. S. Department of State, [Washington] 2022, s. 33: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/11/Country_Reports_on_Terrorism_2022-v3.pdf> [dostęp: 13 VIII 2024].

zaobserwować kolejne fale starć zbrojnych, czego wyrazem był m.in. przeprowadzony w maju atak ASWJ na jednostki wojskowe Mozambiku i RPA w dystrykcie Macomia. Uderzenie nastąpiło po wycofaniu z miasta Macomia afrykańskich oddziałów wojskowych, które przebywały tam w ramach misji SADC. W tym samym miesiącu džihadyści przypuścili kolejny atak na miasto Mbau, ale został on powstrzymany przez kontyngent rwandyjski, który w ostatnim czasie niejednokrotnie zmuszał rebeliantów do wycofywania się, kontratakując na obszar Cabo Delgado³².

Należy także wspomnieć, że operacje džihadystów w znacznym stopniu wpływają na pogłębienie kryzysu humanitarnego w Mozambiku. Trudno nie dostrzec, że we wspomnianym okresie polegały one na świadomym i metodycznym eskalowaniu kampanii terroru wobec ludności cywilnej. W jego ramach na kontrolowanych obszarach bojówki ASWJ dopuszczają się porwań i przymusowego wcielania wielu nieletnich w szeregi džihadystów. W 2021 r. sytuację znacznie zaostrzył kryzys spotęgowany brakiem powszechnego dostępu do służby zdrowia, epidemiami malarii i cholery oraz pandemią koronawirusa, jak również dotykającym sporej części populacji problemem niedożywienia³³. Szacuje się, że od 2017 r. około miliona osób z północnej części kraju opuściło miejsce zamieszkania z powodu zagrożenia przemocą ze strony ugrupowań ekstremistycznych i przestępczych³⁴. Z samego tylko regionu Cabo Delgado – najbardziej naznaczonego omawianymi wyzwaniami – do czerwca 2021 r. uciekło prawie 800 tys. uchodźców³⁵. Ponad 175 tys. osób mieszkających na tym obszarze było pozbawione dostępu do wody zdatnej do picia, a ponad 1,3 mln nie przetrwałoby bez wsparcia humanitarnego³⁶. W tym kontekście międzynarodowa pomoc humanitarna świadczona m.in. przez agendy ONZ i wiele organizacji pozarządowych pozwoliła ocalić życie tysiącom osób doświadczających skrajnego ubóstwa i konsekwencji incydentów zbrojnych. Zamrożenie, a potem zakończenie finansowania większości afrykańskich programów USAID ogłoszone zimą 2025 r. przez prezydenta Donalda Trumpa przyczyni się do zaoźnienia sytuacji.

32 Ó. Garrido Guijarro, *El conflicto...*, s. 188–193.

33 P. Letko, *Kryzys...*, s. 29.

34 J. Zenn, *Islamic State...*

35 P. Letko, *Kryzys...*, s. 28.

36 A. Vega Tapia, J. Díez Alcalde, *La violencia...*

Płaszczyzny walki z dżihadyzmem w Mozambiku

Wobec wzrastającej od 2017 r. aktywności siatek dżihadystycznych trudno uznać reakcję władz w Maputo za efektywną. Zastosowana na obszarze Cabo Delgado polityka represji doprowadziła do masowych aresztowań oraz naruszeń praw człowieka, w tym ofiar³⁷. Strategia, której towarzyszyły przyjęte w 2018 r. zmiany legislacyjne zaostrzające penalizację czynów klasyfikowanych jako terrorystyczne, nie wyeliminowała jednak zagrożeń ze strony dżihadystów. Wkrótce okazało się, że bez pomocy zagranicznej nie uda się powstrzymać eskalacji przemocy, zwłaszcza wobec faktu, że siły zbrojne Mozambiku przez lata były niedofinansowane, co zmniejszało ich zdolności operacyjne.

Zgoda władz Mozambiku na wsparcie państw regionu (m.in. Tanzanii czy Rwandy) w walce z terroryzmem została niejako wymuszona przez okoliczności – zaważyły na tym czynniki polityczne i militarne. Dodatkowo wynikało to z potrzeby podjęcia zintegrowanych, wielostronnych działań w walce z ekstremizmem. Nie sposób tu abstrahować od praktyki prowadzenia przez organizacje radykalnego islamu operacji wywrotowych w wielu innych państwach kontynentu oraz obaw sąsiednich państw przed eskalacją konfliktu i jego skutkami. Dotyczyło to szczególnie Tanzanii, którą od dawna łączy z Mozambikiem silne więzi historyczne, gospodarcze i kulturowe³⁸. W październiku 2020 r. dżihadystyczna bojówka z Mozambiku wzięła odpowiedzialność za przeprowadzony na południu Tanzanii atak, w wyniku którego zginęło ponad dwadzieścia osób; także w późniejszym czasie uwidoczniło się tam ryzyko zagrożeń ze strony komórek radykalnego islamu³⁹.

Sytuację pogarsza i to, że pogranicze Mozambiku i Tanzanii jest obszarem działań o charakterze *stricte* przestępczym, m.in. przemytu ludzi i towarów, w tym złota i substancji psychoaktywnych (głównie heroiny)⁴⁰.

37 Y. Dembele, *Mozambique...*, s. 17–18.

38 A. El Ouassif, S. Y. Kitenge, *Terrorism...*, s. 11. Por. G. A. Maguire, *Toward „Uhuru” in Tanzania. The Politics of Participation*, Cambridge University Press, Cambridge 2008.

39 Zob. H. Maack, *Tanzania Faces Looming Threats from East African Jihadist Turmoil*, „Terrorism Monitor” 2023, vol. 21, issue 15.

40 *Maritime-Based Drug Trafficking in Eastern and Southern Africa. An Overview*, The Eastern & Southern Africa Commission on Drugs, August 2023: <<https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2024/02/Maritime-based-drug-trafficking-in-Eastern-and-Southern-Africa-An-overview-GI-TOC-August-2023.pdf>> [dostęp: 18 III 2025].

W proceder ten zaangażowane są transnarodowe organizacje przestępcze, ale także niektórzy przedstawiciele administracji państwowej, co prawdopodobnie stało się jednym z powodów zwlekania przez władze Mozambiku z akceptacją międzynarodowej pomocy w powstrzymaniu rozlewu krwi w Cabo Delgado⁴¹. Beneficjentami procederu przemytu narkotyków są również siatki dżihadystyczne, które pozyskują w ten sposób środki na działalność, co po raz kolejny obrazuje widoczną w wielu miejscach symbiozę między organizacjami terrorystycznymi i grupami przestępczymi⁴². Należy podkreślić, że od lat dziewięćdziesiątych Afryka Wschodnia (zwłaszcza Kenia i Tanzania) jest tranzytowym obszarem przemytu środków odurzających z Azji Środkowej oraz prania brudnych pieniędzy⁴³.

Trudno zarazem nie dostrzec znaczenia innych obszarów przygranicznych dla intensyfikacji działań ekstremistycznych i kryminalnych. Przykładami są tu region Tillabéri w Nigrze, położony w pobliżu granic Mali i Burkina Faso, a także pogranicze Nigru i Czadu⁴⁴ czy latynoamerykańska *Triple Frontera* (gdzie sąsiadują Argentyna, Brazylia i Paragwaj). Dla wszystkich tych obszarów charakterystyczny jest wysoki poziom różnego typu zagrożeń, co sprawia, że zalicza się je do wyjątkowo niebezpiecznych. W tym kontekście należy podkreślić zasadność działań władz w Dodomie na rzecz powstrzymania radykalizacji oraz minimalizacji ryzyka przedostawania się przez Tanzanię sympatyków radykalnego islamu do szeregów grup dżihadystycznych w Mozambiku⁴⁵. Ich wyrazem było zaangażowanie zbrojne tanzańskich jednostek w walkę z ekstremistami w dystrykcie Nangade w Cabo Delgado latem 2024 r.

W walce Mozambiku z terroryzmem istotna stała się również współpraca z państwami spoza kontynentu. W 2021 r. portugalska misja wojskowa rozpoczęła realizację szkoleń dla jego sił zbrojnych, a odrębne działania w tym kierunku podjęły także Stany Zjednoczone, organizując w marcu

41 Zob. L. Bussotti, E. J. Coimbra, *Struggling...*, s. 5.

42 Więcej w: S. Kosmynka, *Związki terroryzmu dżihadystycznego z handlem narkotykami. Casus Hiszpanii*, „Historia i Polityka” 2019, nr 27 (34), s. 41–56.

43 Zob. X. Raufer, *Atlas radykalnego islamu*, Dialog, Warszawa 2011, s. 334.

44 S. Kosmynka, *Udział Hiszpanii w misjach bezpieczeństwa w Sahelu Zachodnim*, „Athenaeum. Polskie studia politologiczne” 2020, vol. 65 (1), s. 111.

45 A. El Ouassif, S. Y. Kitenge, *Terrorism...*, s. 14.

2021 r. dwumiesięczne szkolenia dla mozambickich jednostek⁴⁶. W tym samym roku ofertę pomocy w zakresie walki z dżihadyzmem skierowały do władz w Maputo także Francja i Rosja⁴⁷. Warto w tym kontekście wspomnieć, że w latach 2019–2020 w Mozambiku obecnych było ponad 200 najemników z aktywnej w wielu częściach Afryki Grupy Wagnera, która pod pozorem walki z terroryzmem stanowiła *de facto* zbrojne narzędzie realizacji rosyjskich interesów na kontynencie⁴⁸. Ważną przesłanką były dla niej w tym kontekście kalkulacje pozyskania lukratywnych kontraktów gospodarczych. Dodajmy, że w trakcie pierwszej fazy eskalacji konfliktu w Cabo Delgado władze Mozambiku usiłowały zażegnać kryzys przy wsparciu zakontraktowanych prywatnych firm wojskowych *de facto* o charakterze najemniczym: wspomnianej Grupy Wagnera czy południowoafrykańskiej Dyck Advisory Group, a potem również Frontier Services Group, jednak trudno uznać te działania za skuteczne, o czym świadczy porażka wagnerowców. Władze w Maputo współpracowały także z innymi podmiotami świadczącymi usługi z branży militarnej, jak specjalizująca się w apro wizacji w sektorze sprzętu lotniczego południowoafrykańska Paramount Group. W początkowej fazie konfliktu rządzący nie byli przychylni idei obecności w Cabo Delgado zagranicznych misji wojskowych. Nie bez znaczenia były tu dążenie do manifestowania suwerenności państwowej, etos mozambickiej armii oraz postrzeganie zagranicznych, szczególnie europejskich misji wojskowych jako jednego z aspektów neokolonializmu. Stąd też w dalszym etapie konfliktu bardziej spójna z taką narracją była przychylność wobec przedsięwzięć operacyjnych państw regionu.

Eskalacja rebelii w Cabo Delgado spowodowała jednak, że zaangażowanie sił zagranicznych, w tym spoza kontynentu, stało się nieuchronne. Nie brak zarazem opinii, że ma tu znaczenie kwestia surowców naturalnych, przede wszystkim gazu ziemnego. Zagraniczne koncerny, m.in. z Francji, USA, Wielkiej Brytanii, Włoch, Japonii, RPA, Rosji i Chin, przez lata dążyły do pozyskania lukratywnych kontraktów, nierzadko rywalizując

46 É. V. F. Chingotwane [i in.], *Strategic Options for Managing Violent Extremism in Southern Africa: The Case of Mozambique*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Maputo 2021, s. 13.

47 J. Díez Alcalde, *Mozambique...*, s. 57.

48 Zob. A. Olech, *Grupa Wagnera w Afryce. Pozorowana walka rosyjskich najemników z terroryzmem*, „Terroryzm. Studia, analizy, prewencja” 2024, nr 5, s. 53–89.

między sobą na tym polu⁴⁹. Polityka ta doprowadziła do wielu negatywnych skutków społecznych, czego wyrazem stała się m.in. eksploatacja złóż w Cabo Delgado⁵⁰. Trzeba zarazem podkreślić, że wobec zagrożeń dla Starego Kontynentu płynących z wielu państw afrykańskich (terroryzmu i nielegalnych migracji) UE od dawna realizuje misje wojskowe i logistyczne w wielu obszarach Afryki w ramach walki z przestępczością i ekstremizmem. Przykładem są przedsięwzięcia implementowane w Sahelu m.in. w ramach projektów „West Sahel” (2011–2016), „Blue Sahel” (2017–2019) czy powziętej w 2016 r. przez Komisję Europejską inicjatywy „GAR-SI Sahel” (Rapid Action Groups – Monitoring and Intervention in the Sahel), która przewiduje sformowanie jednostek szybkiego reagowania i współpracę z państwami regionu: Mauretanią, Mali, Nigrem, Burkina Faso, Czadem i Senegalem. Działania te służyły również poprawie mechanizmów kontroli granic, szkoleniu służb porządkowych, przeciwdziałaniu nielegalnej migracji oraz handlowi narkotykami i bronią⁵¹. Nie sposób nie wspomnieć, że w bezpośrednie misje antyterrorystyczne w Afryce (np. w Mali) od dawna zaangażowane są państwa UE, szczególnie Francja. Seria wojskowych zamachów stanu, która miała miejsce w wielu afrykańskich państwach w latach 2020–2023, stawia jednak pod znakiem zapytania kontynuację tej współpracy, przynajmniej w dotychczasowym kształcie.

W lipcu 2021 r. z inicjatywy UE powołano misję wojskową EUTM Mozambique (European Union Training Mission in Mozambique) mającą wesprzeć siły rządowe w działaniach stabilizacyjnych w Cabo Delgado. Inicjatywa obejmowała pomoc logistyczną i operacyjną, a także szkolenia z zakresu zwalczania terroryzmu⁵². W tym samym czasie zapoczątkowane zostały również przedsięwzięcia państw afrykańskich o charakterze antyterrorystycznym i stabilizacyjnym: w ramach Wspólnoty Rozwoju Afryki Południowej (Southern African Development Community – SADC) powołano trwającą do lipca 2024 r. Misję Wspólnoty Rozwoju

49 B. Augé, *Mozambique. Security, Political and Geopolitical Challenges of the Gas Boom*, Ifri, Center for Energy and Climate, August 2020, s. 25–31.

50 F. Makonye, *Critiquing...*, s. 565–576.

51 S. Kosmyńska, *Udział...*, s. 110–112.

52 *About European Union Training Mission in Mozambique*, „European Union Training Mission in Mozambique” [online], 4 I 2022 [dostęp: 19 VII 2025]: <https://www.eeas.europa.eu/eutm-mozambique/about-european-union-training-mission-mozambique_en?s=4411>.

Afryki Południowej w Mozambiku (The Southern African Development Community Mission in Mozambique – SAMIM)⁵³. Najliczniejszy kontyngent wojskowy stanowiły w tej inicjatywie jednostki z Botswany, a oprócz nich uczestniczyli w niej żołnierze z RPA, Tanzanii, Zambii, Konga, Angoli i innych państw. Oprócz uczestników misji SADC do Mozambiku trafiło ponad 2 tys. żołnierzy z Rwandy⁵⁴. Misja ta prowadziła walki z grupami terrorystycznymi i przestępczymi, deklarując zarazem oficjalnie, że operacjom tym towarzyszą projekty o charakterze humanitarnym. W 2022 r. siłom rwandyjskim udało się uwolnić ponad pół tysiąca chrześcijan uprowadzonych przez dżihadystów. Należy podkreślić, że SADC i przedsięwzięcie władz w Kigali to działające równolegle, ale odrębne misje.

Początkowy budżet interwencji SADC w Mozambiku wynosił 12 mln dol.⁵⁵, ale został wyraźnie zwiększony, m.in. dzięki pomocy UE, która przeznaczyła na wsparcie misji 89 mln euro. Rok później pomoc finansowa objęła kolejne 15 mln euro, a także 20 mln dla kontyngentu wojskowego z Rwandy⁵⁶. Nie przypadkowo jednostki z tego kraju trafiły początkowo do zasobnych w złoża gazu dystryktów Palma i Mocimboa da Praia. Stały się tym samym ważnym czynnikiem militarnym, chroniącym działalność wydobywczą francuskich koncernów. Wymiernym profitem tego zaangażowania stały się kontrakty i koncesje⁵⁷, które Rwanda uzyskała w zamian za pomoc militarną, choć szczegóły porozumienia między władzami w Maputo i Kigali pozostały niejawne. Wkrótce okazało się, że w konfrontacji z grupami wywrotowymi siły rwandyjskie są znacznie bardziej efektywne niż wojsko mozambickie⁵⁸. Warto dodać, że w środowisku

53 Zob. Ch. Hendricks, A. Lucey, L. da G. Sambo Macaringue, *A Double-Edged Sword: Peace Support Operation and Conflict Management in Northern Mozambique*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Maputo, November 2023 (Policy Paper), s. 1.

54 A. Vega Tapia, J. Díez Alcalde, *La violencia...*, s. 4.

55 L. Bussotti, E. J. Coimbra, *Struggling...*, s. 5.

56 Ó. Garrido Guijarro, *El conflicto...*, s. 195.

57 Zob. *Rwandan Firms Flourish in Cabo Delgado Thanks to Total Energies*, „Africa Intelligence” [online], 28 VI 2024 [dostęp: 20 VII 2025]: <<https://www.africainelligence.com/southern-africa-and-islands/2024/06/28/rwandan-firms-flourish-in-cabo-delgado-thanks-to-totalenergies,110252540-gra>>.

58 B. Nhamirre, *Are Rwandan Troops Becoming Cabo Delgado's Main Security Provider?*, „Institute for Security Studies” [online], 26 IX 2024 [dostęp: 20 VII 2025]: <<https://issafrica.org/iss-today/are-rwandan-troops-becoming-cabo-delgado-s-main-security-provider>>.

międzynarodowym, np. w UE, polityka Kigali w tym regionie oceniana jest dość ambiwalentnie. Z jednej strony docenia się zaangażowanie jednostek tego państwa w walce z dżihadystami, z drugiej jednak w 2025 r. UE nałożyła sankcje na kilku rwandyjskich wojskowych z powodu ich udziału w operacji zbrojnej w Demokratycznej Republice Konga, a oprócz tego rozważała wstrzymanie wsparcia dla misji wojskowej w Mozambiku⁵⁹.

Trzeba zauważyć, że zarówno operacji SADC, jak też interwencji sił Rwandy towarzyszył szereg mankamentów i zaniedbań, niejednokrotnie powodujących napięcia z władzami Mozambiku. Na efektywność współpracy rzutował też partykularyzm interesów zaangażowanych stron, szczególnie Rwandy. U schyłku 2023 r. trudno było uznać te działania za całkowicie skuteczne⁶⁰, choć realizowane przez połączone siły przedsięwzięcia militarne pozwoliły zahamować postępy dżihadystów i powstrzymać eskalację konfliktu. Dlatego też część uczestniczących w misji państw, a dokładnie Tanzania i RPA, podjęła decyzję o przedłużeniu jej na kolejne miesiące, jednak pomimo przeznaczenia wspomnianych nakładów finansowych to właśnie czynnik ekonomiczny okazał się kluczowy dla decyzji państw regionu o zakończeniu udziału w operacji latem 2024 r.

Korupcja, defraudacja środków publicznych i braki aprowizacyjne – wszystko to znacznie zmniejszało zdolności operacyjne armii Mozambiku. Łapówkarstwo zresztą od lat wskazywane jest jako poważny problem strukturalny, który głęboko przenika wiele sfer funkcjonowania instytucji publicznych w tym kraju⁶¹. Tak trudna sytuacja w Mozambiku skłoniła UE do przedłużenia EUTM do końca czerwca 2026 r. Od września 2024 r. zmieniła ona nazwę na EUMAM Mozambique (European Union Military Assistance Mission Mozambique), rozbudowując tym samym komponent zaangażowania wojskowego obok akcji o charakterze humanitarnym⁶². Misja, w której uczestniczą przedstawiciele jedenastu państw,

59 *Democratic Republic of the Congo: EU Lists Further Nine Individuals and One Entity*, „European Council. Council of the European Union” [online], 17 III 2015 [dostęp: 22 VII 2025]: <<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/03/17/democratic-republic-of-the-congo-eu-lists-further-nine-individuals-and-one-entity>>.

60 Ó. Garrido Guijarro, *El conflicto...*, s. 6.

61 Zob. R. Kłosowicz, *Konteksty...*, s. 313.

62 *EUTM Mozambique*, „European Union Training Mission in Mozambique” [online, dostęp: 14 IX 2024]: <https://www.eeas.europa.eu/eutm-mozambique_en?s=4411>.

m.in. Hiszpanii, Portugalii, Włoch, Belgii i Grecji, prowadzi zajęcia logistyczne i szkoleniowe dla mozambickiego wojska, w tym sił szybkiego reagowania. Nie ulega wątpliwości, że podniesienie kwalifikacji i zdolności bojowej armii Mozambiku jest warunkiem *sine qua non* efektywności przeciwdstawiania się ruchom subwersywnym.

Podsumowanie

Mozambik to jeden z wielu afrykańskich przykładów państwa dotkniętego poważnymi nierozwiązanymi problemami natury politycznej i gospodarczej, które boryka się z potęgującymi kryzys humanitarny zagrożeniami ze strony nurtów ekstremistycznych. Znamienny dla niego stan dysfunkcyjności władzy państwowej rodzi uwarunkowania sprzyjające rozwojowi ruchów wywrotowych i terrorystycznych, które pozostają w synergii z grupami przestępczymi *sensu stricto*. Ich operacje w Cabo Delgado nazywa się często rebelią przeciwko władzy (ang. *insurgency*)⁶³ – próbą przejęcia kontroli nad terytorium oraz dekonstrukcji istniejących rozwiązań prawnych i politycznych. Bojownicy grup dżihadystycznych inspirowani ideologią Państwa Islamskiego, jednak trzeba podkreślić, że w procesie rekrutacji istotną rolę odgrywa instrumentalizacja niezadowolonych, nagromadzonej przez lata frustracji i braku perspektyw, które podatnymi na udział w rewolcie czynią w szczególności osoby młode⁶⁴. W dużym stopniu odczuć te zdołała zagospodarować i wykorzystać organizacja ASWJ. Niedostatki instytucjonalne oraz nierealizowanie przez centralne i lokalne władze państwowe szeregu swoich funkcji, m.in. w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa i dostępu do edukacji czy służby zdrowia, bywają wykorzystywane przez nurty wypełniające te luki, a zarazem stosujące bezpardonową przemoc wobec wszystkich, kogo uznają za wrogów, przez co szczególnie cierpi ludność cywilna⁶⁵. Mechanizmy te egzemplifikują omówione wyżej dramatyczne przypadki przemocy stosowanej przez islamistów.

Dynamika rozwoju zagrożeń kreowanych przez grupy odwołujące się do ideologii radykalnego islamu, którą egzemplifikuje eskalacja przemocy

63 Por.: A. El Ouassif, S. Y. Kitenge, *Terrorism...*, s. 16; F. Makonye, *The Cabo Delgado...*, s. 59–72; A. Oladimeji Shodunke, *Ansar Al-Sunnah...*, s. 147–168.

64 F. J. Cardoso, *Cabo Delgado...*, s. 4.

65 S. Kosmynka, *Aktywizacja...*, s. 54.

w Cabo Delgado od 2017 r., powinna być przestrogą przed niedocenianiem ryzyka reaktywacji nurtów ekstremistycznych w Afryce. Sprzyja im suma sygnalizowanych wyżej czynników endogennych, korzystnych dla rozprzestrzeniania się idei integrystycznych. Wyzwania dla bezpieczeństwa dotyczą w tym kontekście potencjalnego ryzyka rozszerzenia konfliktu poza Cabo Delgado, czego wyrazem są operacje dżihadystów na terenie Tanzanii, a także widoczne również w omawianej prowincji zagrożenie ze strony bojowników pochodzących z państw trzecich (*foreign fighters*). Rozwój siatek wojującego islamu na obszarach dotkniętych wykluczeniem dowodzi nie tylko żywotności narracji integrystycznej, ale także roli aspektów pozaideologicznych, które są katalizatorem rozwoju tych nurtów, zresztą nie tylko w omawianym regionie. Pomimo zaangażowania sił interwencyjnych i stabilizacyjnych komórki dżihadystyczne wykazują zdolność do reorganizacji i reaktywacji, stosując metodę niespodziewanych uderzeń niewielkich grup. Óscar Garrido Guijarro trafnie zwraca uwagę na mechanizmy istotnie utrudniające zwalczanie wskazanych wyzwań. W obliczu operacji wojskowych sił rządowych i kontyngentów zagranicznych organizacje te często wycofują się i przegrupowują, a ich członkowie przenikają do innych państw lub mieszają się z ludnością cywilną, a następnie w sprzyjających okolicznościach ponawiają działania zaczepne i terrorystyczne⁶⁶.

Podejmowane w ostatnich latach kroki mające na celu eliminowanie zagrożeń ze strony dżihadyzmu są przede wszystkim reaktywne – przejawiają się w operacjach militarnych ukierunkowanych na zwalczanie nurtów radykalnego islamu. Taki charakter ma też najczęściej rozwijana przez władze Mozambiku współpraca międzynarodowa na rzecz poprawy bezpieczeństwa. Jest to niezbędny element procesu neutralizowania ryzyka aktywizacji siatek ekstremistycznych, które ponoszą odpowiedzialność za tak wiele ofiar. Kryzys w Cabo Delgado wymaga wielokierunkowego i wielosektorowego zaangażowania różnych podmiotów nie tylko w bezpośrednią walkę z siłami wywrotowymi, ale też w eliminację źródeł radykalizmu⁶⁷. Bez udziału zagranicznych misji wojskowych (zarówno afrykańskich, jak i unijnych) oraz przyjęcia skoordynowanej, wielotorowej strategii walki z terroryzmem mało prawdopodobne jest powstrzymanie eskalacji przemocy i wygaszenie ognisk aktywności grup rebelianckich i dżihady-

66 Ó. Garrido Guijarro, *El conflicto...*, s. 192.

67 É. V. F. Chingotwane [i in.], *Strategic...*, s. 17.

stycznych na obszarze Cabo Delgado. Nasilenie przemocy w 2024 r. jedynie potwierdza ten wniosek; dość wspomnieć, że np. wspomniane wycofanie sił SADC z miasta Macomia w maju 2024 r. nie pozostało bez wpływu na recydywę ASWJ. Bez prowadzonej latem 2024 r. ofensywy sił rwandyjskich poczynania ekstremistów byłyby z pewnością bardziej intensywne i pogłębiłyby destabilizację regionu. Dodatkowo dżihadystów osłabiły sygnalizowane wcześniej podziały wewnętrzne, niemniej grupy te wciąż stanowią zagrożenie. Pomimo wygłaszanych latem 2024 r. deklaracji przedstawicieli sił zbrojnych Mozambiku o pokonaniu terrorystów sukcesy te mogą się okazać nietrwałe. Po zakończeniu operacji SADC Rwanda, RPA i Tanzania zadeklarowały kontynuowanie wojskowego wsparcia dla Mozambiku w walce z zagrożeniem dżihadystycznym⁶⁸.

Jest zrozumiałe, że bez kompleksowych wielotorowych programów prewencyjnych, które zapobiegają radykalizacji, trudno będzie powstrzymać rekrutację do grup terrorystycznych i przestępczych, wykraczającą zresztą także poza Cabo Delgado. Najwłaściwszym i bodaj najtrudniejszym aspektem działań jest inwestowanie w projekty niwelujące oddziaływanie ekstremizmu, zresztą nie tylko w tym regionie. Implikuje to nierealną w obecnej sytuacji potrzebę przeznaczenia znacznych nakładów finansowych na wdrażanie projektów edukacyjnych, inkluzyjnych i rozwojowych, skierowanych szczególnie do osób młodych, ponieważ to głównie one znajdują się w polu oddziaływania nurtów radykalnych. Wygospodarowanie takich środków oraz efektywna realizacja takich programów stanowią w tym kontekście duże wyzwania, któremu władzom Mozambiku niełatwo podołać. Wiąże się to zarazem z trudnością w delegitymizowaniu dyskursu dżihadystycznego, a jest oczywiste, jak istotną rolę odgrywa ten element w ograniczaniu wyszczególnionych zagrożeń *in statu nascendi*.

Zjawisko niemożności sprostania wyzwaniom dla bezpieczeństwa dotyczy wielu państw, nie tylko Afryki Subsaharyjskiej. W wielu obszarach Ameryki Środkowej i Południowej od dekad uwidaczniają się konsekwencje tzw. próżni państwowej⁶⁹, czyli *de facto* nieobecności aparatu państwa

68 W. Lizak, *Konflikt...*, s. 46.

69 C. Figuerola Ibarra, *Nuevos ordes y viejos vinos: la violencia en América Latina en los albores del siglo XXI*, [w:] *Poder y política en América Latina*, ed. T. Castro Escudero, L. O. Costilla, Siglo Veintiuno Editores, Buenos Aires 2005 (El Debate Latinoamericano, 3), s. 203–206.

i braku zdolności np. do zapewnienia pokoju i skutecznej konfrontacji z siatkami przestępczymi i wywrotowymi. W Afryce Subsaharyjskiej na progu drugiej dekady XXI w. zamachom stanu towarzyszyła argumentacja o nieudolności władz w walce z dżihadystami. Jak zauważa Robert Kłosowicz,

państwa dysfunkcyjne nie tylko przyjmują na siebie bardzo mały zakres obowiązków, ale na dodatek nie są w stanie się z nich wywiązać. Państwa te nie wypełniają swoich funkcji wobec własnych obywateli [...]. Najbardziej jaskrawą i tragiczną dla obywateli oznaką dysfunkcyjności państwa jest utrata przez nie monopolu na stosowanie siły, co oznacza, że w sposób niekontrolowany znajduje się ono w posiadaniu graczy niepaństwowych, czyli lokalnych liderów, grup klanowych czy etnicznych⁷⁰.

Sytuacja taka skutkuje nawarstwianiem endogennych wyzwań dla bezpieczeństwa, które w połączeniu z kryzysami politycznym i humanitarnym prowadzą do dramatów setek tysięcy obywateli i dewastują szansę na trwałą stabilizację, co ilustruje sytuacja prowincji Cabo Delgado.

Bibliografia

- About European Union Training Mission in Mozambique*, „European Union Training Mission in Mozambique” [online], 4 I 2022 [dostęp: 19 VII 2025]: <https://www.eeas.europa.eu/eutm-mozambique/about-european-union-training-mission-mozambique_en?s=4411>.
- Afryka w dobie pandemii COVID-19. Fakty i prognozy*, red. B. Ndiaye, Wydawnictwo UWM, Olsztyn 2022.
- Augé B., *Mozambique. Security, Political and Geopolitical Challenges of the Gas Boom*, Ifri, Center for Energy and Climate, August 2020.
- La barbarie yihadista continúa en Mozambique*, „Observatorio Internacional de Estudios sobre Terrorismo” [online], 23 III 2021 [dostęp: 25 III 2025]: <<https://observatorioterrorismo.com/noticias/la-barbarie-terrorista-continua-en-mozambique/>>.
- Bussotti L., Coimbra E. J., *Struggling the Islamic State in Austral Africa: The SADC Military Intervention in Cabo Delgado (Mozambique) and Its Limits*, „Frontiers in Political Science” 2023, vol. 5.
- Cardoso F. J., *Cabo Delgado: Insurgents, Jihadists or Terrorists?*, Instituto Marquês de Valle Flôr, Lisbon 2021 (IMVF Policy Paper, 9/2021).

70 R. Kłosowicz, *Konteksty...*, s. 339–340.

- Chan S., Venancio M., Alden Ch., Barnes S., *War and Peace in Mozambique*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 1998.
- Chingotwane É. V. F., Sidumo E. R. I., Hendricks Ch., Nieuwkerk A. van, *Strategic Options for Managing Violent Extremism in Southern Africa: The Case of Mozambique*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Maputo 2021.
- Country Reports on Terrorism 2022, U. S. Department of State, [Washington] 2022: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/11/Country_Reports_on_Terrorism_2022-v3.pdf> [dostęp: 13 VIII 2024].
- Dembele Y., *Mozambique: Islamic Insurgency – In-Depth Analysis of Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah (ASWJ)*, World Watch Research, July 2020: <https://www.opendoors.de/sites/default/files/2020-07_Open_Doors_Report_Mozambique-Islamic-militancy-WWR.pdf> [dostęp: 11 II 2025].
- Democratic Republic of the Congo: EU Lists Further Nine Individuals and One Entity, „European Council. Council of the European Union” [online], 17 III 2015 [dostęp: 22 VII 2025]: <<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/03/17/democratic-republic-of-the-congo-eu-lists-further-nine-individuals-and-one-entity>>.
- Díez Alcalde J., *Mozambique: la expansión del yihadismo en el sur de África*, „Revista española de defensa” 2021, n° 386.
- El Ouassif A., Kitenge S. Y., *Terrorism Insurgency in Northern Mozambique: Context, Analysis, and Spillover Effects on Tanzania*, Policy Center for the New South, Rabat 2021 (Policy Paper, 26/2021).
- Emerson S. A., *The Battle for Mozambique: The Frelimo-Renamo Struggle, 1977–1992*, Helion and Company, Pinetown 2014.
- EUTM Mozambique, „European Union Training Mission in Mozambique” [online, dostęp: 14 IX 2024]: <https://www.eeas.europa.eu/eutm-mozambique_en?s=4411>.
- Figueroa Ibarra C., *Nuevos ordes y viejos vinos: la violencia en América Latina en los albores del siglo XXI*, [w:] *Poder y política en América Latina*, ed. T. Castro Escudero, L. O. Costilla, Siglo Veintinuno Editores, Buenos Aires 2005 (El Debate Latinoamericano, 3).
- Fuente Cobo I., *Yihadismo en el Sahel: la expansión de la amenaza oscura*, „Documento de análisis” 2018, n° 12.
- García-Calvo C., Reinares F., *Radicalización yihadista y asociación diferencial: Un estudio cuantitativo del caso español*, [w:] *Radicalización violenta en España. Detección, gestión y respuesta*, ed. R. Bermejo Casado, I. Bazaga Fernández, Tirant lo blanch, Valencia 2019.
- Garrido Guijarro Ó., *El conflicto en Cabo Delgado, Mozambique: Yihad, marginación y gas*, „Panorama geopolítico de los conflictos” 2024, n° 14.
- Gilbert L., Schindler K., *The Legacy of Civil War: The Case of Mozambique*, „DIW Berlin Weekly Report” 2011, No. 2.
- Global Terrorism Index Report 2022. *Measuring the Impact of Terrorism*, Institute for Economics & Peace, Sydney 2022: <<https://reliefweb.int/report/world/global-terrorism-index-2022>> [dostęp: 11 III 2025].

- Gogoratuz G., *Guerra, desplazamientos forzados y respuestas a la crisis en Cabo Delgado. Mozambique*, Ayuda en Acción, 2023: <<https://ayudaenaccion.org/publicaciones/guerra-desplazamientos-forzados-y-respuestas-a-la-crisis-en-cabo-delgado/>> [dostęp: 8 III 2025].
- Hendricks Ch., Lucey A., Sambo Macaringue L. da G., *A Double-Edged Sword: Peace Support Operation and Conflict Management in Northern Mozambique*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Maputo, November 2023 (Policy Paper).
- The Islamic State in Africa: The Emergence, Evolution, and the Future of the Next Jihadist Battlefield*, ed. J. Warner, Oxford University Press, Oxford 2022.
- Kłosowicz R., *Konteksty dysfunkcyjności państw Afryki Subsaharyjskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2017.
- Kosmynka S., *Aktywizacja nurtów dżihadystycznych w Sahelu i wysiłki na rzecz ich zwalczania*, „Studia Polityczne” 2022, t. 50, nr 1.
- Kosmynka S., *Udział Hiszpanii w misjach bezpieczeństwa w Sahelu Zachodnim*, „Athenaeum. Polskie studia politologiczne” 2020, vol. 65 (1).
- Kosmynka S., *Związki terroryzmu dżihadystycznego z handlem narkotykami. Casus Hiszpanii*, „Historia i Polityka” 2019, nr 27 (34).
- Letko P., *Kryzys humanitarny w północnym Mozambiku i jego źródła*, [w:] *Afryka w dobie pandemii COVID-19. Fakty i prognozy*, red. B. Ndiaye, Wydawnictwo UWM, Olsztyn 2022.
- Lizak W., *Konflikt w Cabo Delgado i jego międzynarodowe reperkusje*, „Politeja” 2025, nr 2 (96/1).
- Lounnas D., *The Transmutation of Jihadi Organizations in the Sahel and the Regional Security Architecture*, Middle East and North Africa Regional Architecture, April 2018 (Future Notes, 10).
- Maack H., *Tanzania Faces Looming Threats from East African Jihadist Turmoil*, „Terrorism Monitor” 2023, vol. 21, issue 15.
- Maguire G. A., *Toward „Uhuru” in Tanzania. The Politics of Participation*, Cambridge University Press, Cambridge 2008.
- Makonye F., *The Cabo Delgado Insurgency in Mozambique: Origin, Ideology, Recruitment Strategies and, Social, Political and Economic Implications for Natural Gas and Oil Exploration*, „African Journal of Terrorism and Insurgency Research” 2020, vol. 1, No. 3.
- Makonye F., *Critiquing the Scramble for Mozambique’s Liquefied Natural Gas (LNG) and Oil by Foreign Powers: Case of Cabo Delgado Province*, „African Journal of Development Studies” 2023, vol. 13, No. 4.
- Maritime-Based Drug Trafficking in Eastern and Southern Africa. An Overview*, The Eastern & Southern Africa Commission on Drugs, August 2023: <<https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2024/02/Maritime-based-drug-trafficking-in-Eastern-and-Southern-Africa-An-overview-GI-TOC-August-2023.pdf>> [dostęp: 18 III 2025].
- Nhamirre B., *Are Rwandan Troops Becoming Cabo Delgado’s Main Security Provider?*, „Institute for Security Studies” [online], 26 IX 2024 [dostęp:

- 20 VII 2025]: <<https://issafrica.org/iss-today/are-rwandan-troops-becoming-cabo-delgado-s-main-security-provider>>.
- Oladimeji Shodunke A., *Ansar Al-Sunnah in Mozambique: Chronicling a Demi-Decade of Insurgency and State Response*, „African Journal on Terrorism” 2022, vol. 12, No. 1.
- Olech A., *Grupa Wagnera w Afryce. Pozorowana walka rosyjskich najemników z terroryzmem*, „Terroryzm. Studia, analizy, przewencja” 2024, nr 5.
- Palacián de Inza B., *Mozambique: ni guerra ni paz*, „Documento informativo”, 2016, n° 5.
- Poder y política en América Latina*, ed. T. Castro Escudero, L. O. Costilla, Siglo Veintinuno Editores, Buenos Aires 2005 (El Debate Latinoamericano, 3).
- Radicalización violenta en España. Detección, gestión y respuesta*, ed. R. Bermejo Casado, I. Bazaga Fernández, Tirant lo blanch, Valencia 2019.
- Raufer X., *Atlas radykalnego islamu*, Dialog, Warszawa 2011.
- Rwandan Firms Flourish in Cabo Delgado Thanks to Total Energies*, „Africa Intelligence” [online], 28 VI 2024 [dostęp: 20 VII 2025]: <<https://www.africa-intelligence.com/southern-africa-and-islands/2024/06/28/rwandan-firms-flourish-in-cabo-delgado-thanks-to-totalenergies,110252540-gra>>.
- Summers M., *Actividad yihadista en el Maghreb y Sahel Occidental*, „Anuario del terrorismo yihadista” 2020.
- Swart J., *Countering Ahlu Sunnah Wa-Jamo (Al-Shabaab) Insurgency in Mozambique*, Islamic Theology of Counter Terrorism, [b.d.m.w]: <<https://www.itct.org.uk/wp-content/uploads/2022/02/Countering-Ahlu-Sunnah-Wa-Jamo-Insurgency.pdf>> [dostęp: 31 III 2025].
- Thompson J., *Examining Extremism: Islamic State in the Greater Sahara*, Center for Strategic and International Studies, 22 VII 2021.
- Trujillo-Mendoza H. M., *Procesos de radicalización off-line*, [w:] *Radicalización violenta en España. Detección, gestión y respuesta*, ed. R. Bermejo Casado, I. Bazaga Fernández, Tirant lo blanch, Valencia 2019.
- Vega Tapia A., Díez Alcalde J., *La violencia yihadista en Mozambique y la Respuesta Internacional*, Centro de Estudios Estratégicos del Ejército del Perú, Lima, 9 XI 2021: <<https://ceeep.mil.pe/wp-content/uploads/2021/11/CEEPP-2021-Yihadismo-en-Mozambique.pdf>> [dostęp: 9 III 2025].
- Warner J., O’Farrell R., Nsaibia H., Cummings R., *The Islamic State’s Central Africa Province*, [w:] *The Islamic State in Africa: The Emergence, Evolution, and the Future of the Next Jihadist Battlefield*, ed. J. Warner, Oxford University Press, Oxford 2022.
- Zenn J., *Can Mozambique Keep Cabo Delgado Secure from Islamic State Fighters?*, „Terrorism Monitor” 2024, vol. 22, issue 2.
- Zenn J., *Islamic State Highlights Killings and Claimed Attacks in the Congo and Mozambique*, „Terrorism Monitor” 2023, vol. 21, issue 15.